

ՀՅՅ ԲԺՇԿ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1928/Ն

Բաղդատմամբ 1927 տարուան, հունվարը առաւատ էր մեր բժշկական գրականութեան արտիստ մէջ 1928ին:

Ընդհանուր վերատեսութիւն մը այդ հունվարին վրայ.—

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵջ բժշկական գրականութիւնը կը ներկայանայ 1) գիրքերով ու գրքոյներով, 2) օրաթերթերով եւ յօդուածներով:

1.— Աղուոր գիրք մը տուաւ թժ. և. Ցո Խաննէսեան, որ կը ներկայացնէ Բժշկութեան պատմութիւնը Հայաստանի մէջ, իին օրերէն մինչեւ 18րդ դար: Դժբախտաբար գրուած է ուսւերէն եւ նուազ մատչելի ամէնուն: Այդ գիրքին մասին «բուժանք»ի մէջ երեւաւ գրախօսական մը: թժ. և. Մելիքեան տուաւ գրքոյկ մը, Վեներական Ախտերը, Խարգմանութիւնը գ. Բրոնմէրի մէկ գործին Հայաստանի Առողջապահ. Գործափարութիւնը, Ժողովրդական բժշկութեան իր շարքէն, հրատարակեց Կատաղութիւնը գրքոյկը, նաև Մալարիա գրքոյկին երկրորդ տալագրութիւնը: Դժբախտաբար տակաւին լոյս տեսաւ Բժշկական Հանդէսի 1928ի թիւր:

2.— Նոյն գործափարութեան կողմէ հրատարակուեցան միօրեայ երկու թերթեր. մին' Մօր և Մանկան պահպանութիւնը, միւսը Հոկտեմբերիան Յեղափոխութիւնը և բժշկականութիւնը: Անոնց մէջ Հայաստանի մեր գլխաւոր արուեստակիցները շահեկան յօդուածներ ունեն, որոնք կ'ամփոփէին խորհրդային խուսիոյ եւ մասնաւորաբար Հայաստանի մէջ վերջին տասնամետին կատարուած բժշկական ընկերային շխատանքը: Այդ յօդուածներէն ամփոփում մը ըրաւ «Բուժանք» իր ժամանակին Միօրեայ այս թերթերէն զատ, Առժողկումատ հրատարակած է նաև բազմաթիւ առողջապահական թուուցիկներ:

ԱՐՏԱՍԱՅՄԱՆԻ ՄԵՋ մեր բժշկական գրականութիւնը կը ներկայանայ 1) գիրքերով, 2) աւարտաճառերով (*Ihesse*), 3) պատահական յօդուածներով,

1.— Պոլսոյ մէջ նոր լոյս տեսաւ, Խարգմանաբար, Համաճարակ-ներ և անոնց գէմ պայքարը գիրքը, որ կը խօսի տարափոխիկ ու մանրէածին իիւանդութիւններու առողջապահական կարգադրութիւններու եւ իիւանդապահական չափազանց կարեւոր գիտնիքներու մասին: Հրատարակիչները, («Տերուակի» ընկերութիւնը) բարեբախտ չեղոքութեամբ մը, զգուշացած են իրենց կրօնական քարոզչութիւնը բշելէ իիւանդին սենեակին մէջ: Խամամտութեամբ, աշխատածին ծանօթացնել իիւանդութեամց աւերները, եւ դարմանուերու, պայքարելու եղանակները: Կարելի պարզութիւն մը ունին գիտական բացատրութիւնները, եւ դիւրին լեզու մը, համովկեր ու ընտանի: Ո, ինչ կայ բռնագրոսիկ բոլոր այն գիտական բառերուն մէջ,

որուք հայ դարձեր նև լնոնց ֆրամակըն եղբայրները կը քնանան փակագիրի մը մէջ, բայ բախի:

Հիւտնդութիւններու մասին որուած տեղեկութիւնները նոր են, արանգարանական և անվիճելիս բայց ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, այս գիրքին մէջ, ժողովուրդին գիտութիւնն է, որ կը սրուի ժողովուրդին: Կ'ամիսարկիմ հիւտնդապահական, առողջապահական այն հանօթութիւններուն, որոնք կը կազմեն ժողովուրդներու նախառ տահմաննեալ և առաջին դասը գիտուննէն, մոռաւորականնէն և թժիշկիմ առաջ ժողովուրդն է, որ պարտաւոր է ժան Թ ըլլալ Մանկագին այդ տեղեկութիւններուն: Եւ այս գիրքը ժողովուրդին ուղղուած առաջին ու կարեւոր դասագիրը մըն է:

Պէտք է տարածել այս գիրքը:

Անքիկայի մէջ թժ. Ա. Արէլիսն հրասարակեց իր Հնդամեայ Զրոյցները թօդան թժիշկ մըն է այս երիտասարդք, որ կ'աշխատի և կը գրէ: Ճնոր տարին, ի վեր, զրոյցներու ներին տակ, ժողովուրդին կը ներկայացնէ: Իր խօսքը: Արդ զրոյցներն են, զորս լոյս կ'ընծայէ: Գիրքի ներուի լնոր մասին «բուժանը» մէջ երեցաւ գրախառական մը:

2.— Ալարտանաւուրը ուղղուած չեն ժողովուրդին, որովհետեւ մասնացիաւական են: Անմիջապէս մաս չեն կազմեր հայ թժշկական գրականութեան, որովհետեւ գրուած են ֆրամակըն: Պակայն և այնպէս, մասներ կը կազմեն նախախայրիքը մեր նորընծայ թժիշկներուն, և իրը այդ կ'իմնան հայ թժշկական գրականութիւններու

թժ. որ շերմինէ շովեւան (Փարփի Համարաբանէն), որ երէկ ուսանանոր կը գրէր և այսօր գերագիր, իր ուղարտանաւին մէջ կը խօսի Տօքթ. Հանրի Քաղաքիսի մասին, որ միւնայն ատեն վիշտուայ էր և բանաստեղծ: թժ. Կ. Գրլընեան (Լինի Համարանէն) կը ցատագովէ հնախուրինը իրեւ դարմանումի աղդակ ոչ միայն շաբարախանին, այլ նաև զանագան հիւտնդութիւններու, մասնաւորապէս թորային ուղարկանութեան համար: թժ. Անեփան լուսուկ (Փարփի) կը խօսի Առամարտին և ուստացիքին կեցին ախտանիւածման մասին: թժ. Բ. Նազարեան (Փարփի) կը խօսի այն առաւելութիւններուն մասին, զորս Թրէփարուլ կոչուած դեօր կը կատարէ: Թորախաւորներու փորհարութեան, աղիքներու մակարու ծային հիւտնդութեանց վրայ:

Ալատեղ պէտք է ներկայացնել նաև վրուի. Կ. Ալաշանեանցի մէկ գործը, որ կը խօսի ծայրագոյն կամ Մակերեսային ջիզերու ուղերուն մասին: Այս գործը վրու մըն է չիզերուն ուղերը ախտանիւածման նոր դասաւորումի մը թերելու:

3.— Եթեր թժիշկները պատահական յօդուածներ ունին, ցանուցիւ, տարեցոյններու, պարերականներու և օրաներներու մէջ պիտի լիշտառկիմ միայն այն յօդուածները, որոնք տպուած են

«Բուժանք»ի խմբագրութեան դրկուած պարբերականներուն կամ օրաթերթերուն մէջ:

Թէուիկի «Ամէնուն ջարեցոյց»ի վերջին հատորը ունէր բժշկական երկու կարեւոր ուսումնասիրութիւններ:

Բժ. Ա. Ն. Մեզպուրեան կը ներկայացնէ այն բժիշկները, որոնք ուսուցչութենէն յետոյ անցած են բժշկութեան իրապէս մեր մէջ ուսուցչութիւնը կապուած է բժշկութեան: Եւ իայ բժշկութեան պատմութիւնը կը սկսի ոչ թէ մեր բժիշկներէն, այլ այն ուսուցիչներէն ու տէրտէրներէն, որոնք իին ատեն իրենց արիեստին մաս կը կարծէին դարմանումներով զբաղումը: Մեզպուրեան, ուսուցիչ-բժիշկներուն պատմութիւնը ընելէ յետոյ, յօդուածին շարունակութեանը մէջ կը դնէ տեսակ մը բժշկական պատմութիւն, ինչ որ առանձին յօդուած է, կարօտ առանձին խորագիրի, թէիւ իետաքքիր իր ամրողութեանը մէջ:

Բժ. Լ. Գրիգորեանի յօդուածը եւս, նոյն տարեցոյցին մէջ, իետաքքրական է եւ շահիկան, երբ կը խօսի «Բարդոց վրայ ասսուղերուն ազդեցութեան մասին»: Գողովուրդը հինէն ի վեր կը հաւատայ այն թաքուն ազդեցութիւններուն մասին, զօրս աստղերը կը ձգեն մեր կազմուածքին, նկարագրին եւ հիւանդութիւններուն վրայ: Եւ այսօր բժշկութիւնը կը մօտենայ այդ հարցին, բիչ մը աւելի իետաքքրութեամբ եւ արժեւորումով:

«Գիտութիւն եւ Գիտելիք» ամսագրին մէջ բժ. Փիլիպպոսեան ներկայացուց, երկու յօդուածով, «Տէնակ հիւանդութիւնը». որ վերցերս հարուածեց Յունաստանի բնակչութիւնը, եւ «Անդր-մանիշակագոյն Յառագայթները»:

Նոյն ամսագրին մէջ բժ. Լ. Գրիգորեան յօդուածաշաշարքով մը ներկայացուց «Թանկագինքարերու բուժական եւ այլ յատկութիւնները»: Ուսումնասիրութիւն մը, որ ունի բժշկա-պատմական եւ գրական արժէք, Վանսպի իին ատեն թանկագինքարերը կը զարդարէին ոչ միայնբուժող, հրաշք գործող մոգերուն կարողութիւնները, արքաներու գանձարանները, այլ նաև գրական ոճերը:

Ցիշենք նաև «Հայրենիք»ը, որուն երկու աշխատակիցները բժ. Աբէլեան եւ Սերոբեան ինչ այէս նաեւ բժ. Նաֆաշեան շարունակ բժշկական յօդուածներ տուին ընթերցողներուն: Ու «Յառաջ»ը, իր բժշկական ասուլիսներու սիւնակով: Պարբերաբար բժշկական եւ առողջապահական յօդուածներ տուին նաեւ «Ազդարար»ը, «Կոչնակ»ը, «Որբաշխարի» Աստղը, «Կոռունկ»ը, «Մշակ»ը «Արձագանգ ձշմարտութեան»ը: Պատահական յօդուածներ երեւցան նաեւ «Ազագայ»ի, «Ավասիս»ի, «Նոր Սերունդ»ի, «Արեւ»ի, «Յուսաբեր»ի մէջ, եւայն:

Իսկ «Բուժանք» ժամացոյցի պէս կը բանի, առանց ընդիատումի: Անոր նախաճեռնութեամբ, Ֆրանսայի Առողջապահ. նախարարու-

Խեան մասնաւոր դիւանը շարունակեց թժշկական հայերէն տեսքական շարքը, և վերջերս հրատարակեց Վեներական հիւանդան թիւններու մասին բացիկ մք:

Սակայն «բուժանք»ի վրայ կ'իյնայ ուրիշ պարտականութիւն մք: Ժողովուրդին ներկայացնելու ոչ միայն առողջ կենաքին գիտաւթիւնը, այլ նաև այդ գիտութեան նույիրումն երփառաբարդ սերունդը, հասցնելու համար թժշկական առաջնութիւնը: Այս առթիւ, հարցին կարեւորութեանը պատճառաւ, դիտել կուտամ թէ օսար թժշկութեան մէջ տեսակ մք մարզանը կը կատարուի երկու ուղղութեամբ: — ա) Գրչի և բ) Խօսուի: լրանաւորաբար Յանասացիները կարծես մրցումի մտած են պատրաստելու համար պերձախօս թժշկներ, թժշկութեան պերճ բացատրումին համար: Խօսելու ձիրքը ի՞նչ մեծ դիր կը խաղայ թժշկութեան մէջ եթէ ոչ պերճախօսութեան, գոնէ գրաւու: թժշկութեան ազատ դաշտին մէջ, պէտք է մարզանքի գան մեր երփառաբարդ թժշկները: Այսպէսով սատարած կ'ըլլան ոչ միայն հեռաւոր ափերու վրայ նստած իրենց հայրենակիցներուն առողջապահական դասընթացքին, այլ նաև էջ մը կ'աւելցնեն հայ թժշկական գրականութեան: Որովհետեւ մեծ նշանակութիւն ունի թժշկական գրականութիւնը, իոտ չէ թէ նիշար սկիզբով և հետևողական: Վերջապէս, մեր թժշկական պատմութեան մէջ շատ մը հայ թժշկներու առունենքը շարելով՝ չե՞նք կրնար պարծենայ թէ թժշկական պատմութիւն ունինք: Թժշկական պատմութիւնը՝ անձերուն պատմութիւնը չէ: — այդ համոզում ին վրայ իրիկունք իշաւ շատո՞նց: — այլ պատմութիւնն է թժշկական գործին: Շրամի թժշկական գործ և գրականութիւն ունենալու համար: «Արևելքի մէջ հին առաջաւոր դիրքն վրայ» մտալու համար փափաքի է որ միգ թափուի. մարզանք կատարուի:

«բուժանք» այդ մարզանքին յարմար թեմ մըն է: թեմ մը, որ կը խօսի յանուն ժողովուրդին օգուախին, յանուն պատմութեան գործին, և որուն շուրջ պէտք է խմբուին մեր բոլոր արուեստակիցները:

Ե. ՆԱՐԻՊՈԽԵ

ԸՆԹԵՐՑՈՂ

ԴՈՒՆ ՈՐ ԿԸ ՄԻՐԵՍ «ԲՈՒԺԱՆՔ»Ի, կը կարգաս և կ'օգտուիս,

ԶԵ՞Ս ՈՒԶԵՐ ՃԻԴ ՄՌ ԸՆԵԼ, տարածելու համար քու թերթիգ, բաժանորդագրելով ծանօթներդ, որպէսզի ուրիշներն ալ կարդան, սիրեն և օգտուին «ԲՈՒԺԱՆՔ»ԻՆ և զարգացնեն զայն:

ԻՄԿ ԳՈՒՆ ՈՐ ՈՒՄԻՇԵՆ «ԲՈՒԺԱՆՔ»Ի, կը ԿԱՐՄԻԱՍ, գիտցիր որ չի բաւեր կարգալ, այլ պէտք է ունենալ և պահել «ԲՈՒԺԱՆՔ»Ի, որուն մէկ խորիուրդը կրնայ քանի մը անզամ փոխարինել տուած բաժնեգինդ:

ՈՒՐԵՄՆ ԱՆՄԻՉԱՊԵՍ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՒ: